

DİLİN FONETİK QURULUŞU VƏ TƏRCÜMƏ MƏSƏLƏLƏRİ

HƏBİB ZƏRBƏLİYEV*

İNDONEZİYA DİLİNİN FONOTAKTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

XÜLASƏ

İndoneziya dilinin əsas fonotaktik xüsusiyyətlərinin araşdırıldığı bu məqalədə hecanın növləri və strukturu, fonemlərin mövqe və kombinator qaydaları, allofonik qaydalar, fonemlərin bu və ya digər mövqedə və birləşmədə işlənməsinə, sözün (morfemin) strukturunda sait yığına (hiatus) və hecanın, xüsusilə sözün (morfemin) ilk və son hecasının strukturunda samit yığına (klaster) qoyulan məhdudiyətlərin səbəb olduğu fonotaktik və morfonotaktik səviyyəli fonetik hadisələr (epenteza, diyereza) və bu hadisələrin heca, morfem və sözün strukturunda yaratdığı dəyişikliklər müəyyən edilir.

Müəyyən edilir ki, İndoneziya dilində sözün (morfemin) fonoloji strukturuna qoyulan məhdudiyətlər əsasən sözün (morfemin, hecanın) anlautu və auslautu ilə, bu və ya digər fonemin müəyyən mövqedə işləmə bilmək/bilməmək, həmçinin fonemlərin kombinator imkanları ilə bağlıdır.

Açar sözlər: *fonotaktika, epenteza, hiatus, klaster, allofon*

1. Məlum olduğu kimi, fonotaktika fonemlərin distribusiyası və kombinator imkanlarını öyrənir. Bu, fonemlərin birləşmə qanunlarını müəyyənləşdirməyə, həmçinin konkret dilin fonoloji sistemində söz və hecanın abstrakt modellərini qurmağa imkan verir. Hər bir dilin xüsusi fonotaktika qaydaları vardır: fonem qaydaları və allofonik qaydalar. Fonem qaydaları hansı fonemlərin birləşə bilmələrini / birləşə bilməmələrini (kombinator qaydalar), bu və ya digər fonoloji kontekstdə fonemlərin işlənməsinə hansı məhdudiyətlər qoyulduğunu (mövqe qaydaları), allofonik taktika isə mövcud birləşmə və mövqelərdə fonemlərin hansı variantlarının (allofonlarının) işlədilməsini müəyyənləşdirir [Касевич: 1986, с.6]. Bu qaydalar adətən sabit olur. Bununla belə, dilin inkişafı prosesində müəyyən səbəblərdən, məsələn, konkret dilin daşıyıcılarının artikulyasiya bazasında müəyyən dəyişikliklərə gətirib çıxaran interferensiya, başqa dillərdən sözlər alınması nəticəsində bəzi qaydalar pozula bilər. Bu məqalədə də başlıca olaraq məhz həmin məsələlər araşdırılır. Lakin əlavə etmək lazımdır ki, heca strukturunu, diftonqların formalaşması və ümumi ahəngdarlığı idarə edən qaydalar da fonotaktikanın bir hissəsidir.

İndoneziya dilinin fonotaktik xüsusiyyətləri barədə yazılmış əsərlər o qədər də çox deyildir. Bu əsərlərdə İndoneziya dilinin fonotaktikası haqqında yalnız ötəri qeydlər təqdim olunur, akronimlərin və alınma sözlərin fonotaktik xüsusiyyətləri araşdırılır [Zamzani: 2006; Problematika: 2009; Susilawati: 2009; Dwigdjowahono 2011; Kusumah: 2011; Herningtias: 2012; Yudhistira: 2021]. Onlar əsasən kiçik məqalə və bakalavr və magistr dərəcələri almaq üçün yazılmış işlərdir. Müəyyən məlumatlar həmçinin rus alimləri N.D.Andreyev və L.İ.Uxanovanın [Андреев и др.:

* Azərbaycan Dillər Universiteti, filologiya elmləri doktoru, professor

1959], L.Q.Zubkovanın [Зубкова 1966; 1967; 1970] tədqiqatları və “İndoneziya dilinin qrammatikası”nda [Алиева и др.: 1972], eləcə də İndoneziya və Azərbaycan dillərinin fonotaktikasının tipoloji xüsusiyyətləri ilə bağlı bizim beynəlxalq konfransda etdiyimiz məruzənin tezislərində [Zərbəliyev: 2018] təqdim olunmuşdur. Başqa sözlə, İndoneziya dilinin fonotaktikasını sistemli şəkildə təsvir edən heç bir əsər yoxdur.

İndoneziya dilinin fonotaktikasının bir sıra xüsusiyyətləri dəqiqləşdirilməsi üçün eksperiment aparılmasını tələb edir. Lakin onların mühüm hissəsi eksperiment aparılmadan da xarakterizə edilə bilər. Bu məqalədə İndoneziya dilinin fonotaktikasının eksperimentə ehtiyacı olmayan xüsusiyyətlərindən bəhs olunur.

2. Hecanın strukturu. İndoneziya dilində hecanın aşağıdakı struktur növləri müəyyən edilmişdir (V – sait, C – samit):

V: *a-bang* ‘böyük qardaş’, *i-tu* ‘o’,

VC: *un-ta* ‘dövə’, *em-pat* ‘dörd’

CV: *ja-lan* ‘yol’, *i-si* ‘məzmun’,

CVC: *ser-ta* ‘və’, *se-gar* ‘təzə, tər’,

VCC: *eks-ternal* ‘zahiri’, *eks-plisit* ‘dəqiq, aydın’,

CCV: *pra-ju-rit* ‘əsgər’, *ske-ma* ‘sxem’,

CCVC: *trak-tat* ‘traktat’, *staf* ‘personal’, *stan-dar* ‘standart’,

CVCC: *teks-tur* ‘tekstura’, *mo-dern* ‘müasir’,

CCCV: *stra-te-gis* ‘strateji’, *stra-ti-fi-ka-si* ‘təbəqələşmə’,

CCCVC: *strip* ‘zolaq’, *kon-struk-si* ‘inşaat’,

CCVCC: *kom-pleks* ‘mürəkkəb’,

CVCCC: *korps* ‘korpus’.

Əsl indoneziya sözləri üçün bunlardan ilk dörd tip xarakterikdir. Qalan bütün heca tipləri yalnız başqa dillərdən alınma sözlərdə müşahidə edilir. Hecanın strukturu əsasında sözün alınma olduğunu, bir çox hallarda hətta hansı dildən alındığını da təyin etmək olar. Burada hecanın bütün struktur tipləri haqqında deyil, nümunə üçün yalnız CCV və CCVC tərkibli hecaların əsas xüsusiyyətləri göstərilir. Digər heca tipləri isə irəlidəki bölmələrdə fonem qaydaları və allofonik qaydalar çərçivəsində xarakterizə edilir.

Alınma sözlərə xas olan CCV tipli hecalarda **ikinci** samit kimi daha çox kipləşməyən /r/, /l/ və /w/ sonantları çıxış edir. Lakin bu mövqedə kipləşən küylü /p/, /t/, /k/ samitləri, kipləşməyən küylü /s/ sibilyantı və nadir hallarda kipləşməyən küylü fərinqal /h/ samiti də müşahidə edilir. Məsələn: *pre-siden* ‘prezident’, *slo-gan* ‘şüar’, *swa-layan* ‘özünəxidmət’, *spa-si* ‘boşluq, məsafə’, *sta-tis* ‘statik’, *ska-la* ‘şkala; miqyas’, *psi-kologi* ‘psixologiya’, *bha-rata* ‘Bharata’. Belə hecalarda **birinci** samit /p/, /b/, /t/, /d/, /k/, /g/, /f/, /s/, nadir hallarda /r/ və /w/ fonemi ola bilər: *ple-no* ‘plenum, plenar’, *psi-his* ‘psixi’, *blo-kade* ‘blokada’, *tra-gedi* ‘faciə’, *dra-ma* ‘dram’, *dra-gon* ‘əjdaha’, *kli-nis* ‘klinik’, *glo-bal* ‘qlobal’, *fla-mingo* ‘flamingo’, *sla-ber* ‘süpürgə’, *sku-ter* ‘motoroller’, *Rwanda* ‘Ruanda’, *wre-da* ‘böyük; yaşlı’ (Yava dilindən).

Alınma sözlərə xas olan CCVC tipli hecalarda isə **ikinci** samit kipləşməyən /r/, /l/ və /w/ sonantları, kipləşən küylü /p/, /t/ və /k/ samitləri, kipləşən /n/ sonantı və kipləşməyən küylü /s/ sibilyantı ola bilər: *truk* [truk₂] ‘yük maşını’, *slang* /slan/ ‘şlanq’, *Swis* ‘İsveçrə’, *spon-sor* ‘sponsor’, *staf* ‘ştat’, *skor* ‘hesab’, *snor-kel* ‘şnor-kel’, *ksar-das* ‘çardaş’ (macar rəqsi), *ksatria* ‘döyüşçü’. Belə hecalarda birinci samit kimi /s/, /t/, /d/, /m/, /k/, /g/, /f/, /p/ və /b/ fonemləri çıxış edir: *spon-tan* ‘spontan’, *trak-tor* [trak₂tor] ‘traktor’, *dras-tis* ‘kəskin’, *mbak-yu* [mba₂yu] ‘böyük bacı’, *kwin-tal* ‘sentner’, *gram* ‘gram’, *frag-men* ‘fragment’, *plan-set* ‘planşet’, *gam-blang* [gamblan] ‘aydın, anlaşılıqlı’.

Hər iki heca tipi əsasən hind-Avropa dillərindən, çox az hallarda isə Yava dili və başqa dillərdən alınmalarda təsadüf edilir. Lakin bu heca tiplərində yuxarıda sadalanan samitlərin heç də bütün kombinasiyaları realizə olunmur (bu barədə irəlidə kombinator qaydalar bölməsində daha ətraflı bəhs edilir).

3.1. Mövqe ilə bağlı fonem qaydaları. İndoneziya dili üçün mövqe qaydaları əsasən sözlün anlautu və auslautu, həmçinin inlautda hecanın sonu ilə bağlıdır. Həmin mövqelərdə bəzi fonemlərinin işlənməsinə məhdudiyyət qoyulur:

- Əsl İndoneziya sözləri pepet (/ə/) ilə bitə bilməz. Bu qayda yalnız sayca çox olmayan alınma sözlərdə və onların modellərinə uyğun şəkildə yaradılmış bəzi İndoneziya sözlərində pozulur. Məsələn: *modernisme* ‘modernizm’, *spiritisme* ‘spiritizm’, *ekstase* ‘ekstaz’, *Marhaenisme* ‘marhaenizm’.

- Morfemin anlautu və inlautunda diftonqların işlənməsinə məhdudiyyət qoyulur. İnlautda diftonqlar yalnız törəmə sözlərdə və alınma morfemlərdə müşahidə edilir.

- Əsl İndoneziya morfemlərində diftonqlar qapalı hecanın zirvəsini yarada bilməz.

- Əsl İndoneziya sözlərində anlautda /f/ (yazıda *v* və *f* hərfləri ilə işarələnir), /x/ (yazıda *kh*), /ʃ/ (yazıda *sy*), /q/ (yazıda *q*, bəzən də *k* və ya *g*) və /g/ (yazıda *g* və ya *gh*) fonemlərinin işlənməsinə yol verilmir. Anlautunda bu fonemlər olan bütün sözlər başqa dillərdən alınmışdır: *fisika* [fisika] ‘fizika’, *vakansi* [fakansi] ‘tətil’, *fitnah* [fit₂nah] ‘fitnə’ (< ər. *فتنة* [fitnat]), *khianat* [xi₂anat₂] ‘xəyanət’ (< ər. *خيانه* [xi₂ānat]), *syair* [ʃa₂ir] ‘poema’ (< ər. *شعر* [ʃi₂r]), *Quran* [quran] və ya *Kuran* [kuran] ‘Quran’ (< ər. *القرآن* [al-Qur₂ānu]), *gubah* [gubah] və ya *kubah* [kubah] ‘qübbə’ (< ər. *قبة* [qubbat]), *gaib* [ga₂ip₂] və ya *ghaib* [g₂a₂ip₂] ‘gizli’ (< ər. *غائب* [g₂ā₂ib]).

- Əsl İndoneziya sözlərində auslautda da (eləcə də inlautda hecanın sonunda) /f/, /ʃ/, /q/, /k/, /g/, /x/ və /χ/ fonemlərinin işlənməsinə məhdudiyyət qoyulur. Bu mövqedə onlar yalnız alınma sözlərdə müşahidə edilir: *komunikatif* ‘ünsiyyətçil’, *huruf* ‘hərflər’ (< ər. *حروف* [h₂urūf] ‘hərflər’), *Qureisy* / *Kureisy* [q₂urej₂] ‘qureyş’ (< ər. *قريش* [q₂uray₂]), *diplomatik* [dipl₂omatik₂] ‘diplomatik’, *akik* [a₂ki₂] və ya [a₂ki₂] ‘əqiq’ (< ər. *عقيق* [a₂q₂i₂q]), *balig* [ba₂li₂] və ya *baligh* [ba₂li₂g] ‘yetkin’ (< ər. *بالغ* [ba₂li₂g]).

[bāliġ]), *tarik*h [tarix] ‘era; dövr’ (< ər. تاريخ [tārīḫ]), *tok*h [tox] ‘axı’ (< hol. *toch* [tox’]).

- Əsl İndoneziya sözlərində bütün mövqələrdə /z/, /z/ və /z/ samitlərinin işlənməsinə məhdudiyət qoyulur. Alınma sözlərdə bu samitlər /z/, /s/ və ya /h/ kimi assimilyasiya edilir: *zindi*q ‘zındıq, kafir’ (< ər. زنديق [zindīq]), *zarah* ‘zərrə’ (< ər. ذرة [zarrat]), *lezat* / *lazat* ‘ləzzətli, dadlı’ (< ər. لذة [lazzat]), *mazlum* ‘məzlum’ (< ər. مظلوم [maẓlūm]), *saku* ‘cib’ (< hol. *zak*), *jaman* [həman] / *zaman* ‘zaman, dövr’ (< ər. زمان [zamān]).

- Əsl İndoneziya sözlərində bu dilin özünə xas olan aşağıdakı samitlər hecanın sonunda işlənə bilməz: /h/, /h/, b/, /d/, /g/, /p/, /w/ və /j/. Hecanın həm də /p/ və /t/ samitləri ilə bitməsinə yol verilmir. Bu mövqedə onlar öz allofonları ilə çıxış edir.

3.2. Kombinator qaydalar. Bu qaydalar nitq axınında fonemlərin bir-birinə təsiri – akkomodasiya, assimilyasiya və dissimilyasiya nəticəsində baş verən dəyişiklikləri nizamlayan qaydalardır. Bu qaydalar assimilyativ və dissimilyativ əsasda baş verə bilən epenteza, diereza, haplologiya və metateza, həmçinin auqmentasiya kimi kombinator dəyişmələri əhatə edir. İndoneziya dilində aşağıdakı kombinator qaydalar müəyyən edilmişdir:

- Əsl İndoneziya sözlərində eyni olmayan saitlər arasında /h/ samiti çox zəif artikulyasiya edilərək bir saiddən digərinə keçid funksiyası yerinə yetirir: *pahit* [pa^hit₂] ‘acı’, *jahit* [ja^hit₂] ‘tikiş’. Bəzi sözlərdə isə o, ayırıcı /^h/ və /^w/ samitləri ilə əvəz edilir: *pihak* [pi^haʔ], *sohar* [so^war] ‘qayıq (qayıq növü)’. Lakin alınma sözlərdə belə əvəzlənmə baş vermir [Алиева и др. 1972, с.38]. Müq. et: *lahir* [lahir] ‘doğulmaq’ (ər. < ظاهر [zāhir]).

- İnlautda əsl İndoneziya morfemlərində aşağıdakı samit birləşmələri – klasterlər mümkündür:

a) nazal və nazal olmayan kipləşən homorqan samit birləşmələri: *bintang* ‘ulduz’, *tingkat* [tiŋkat] ‘mərtəbə; səviyyə’, *tumbuh* ‘bitmək; inkişaf etmək’, *sumpah* ‘and içmək’,

b) /ŋ/ kipləşən sonantı və /s/ sibilyantının birləşməsi: *bangsa* [baŋsa] ‘xalq, millət’, *bungsu* [buŋsu] ‘ən kiçik’,

c) tərkibində /ə/ saiti olan birinci hecanın final kipləşməyən /r/ sonantının ikinci hecanın müxtəlif artikulyasiya əlamətli inisial samiti ilə birləşməsi: *ser-ba* [sərba] ‘bütövlükdə, tam’, *ter-bang* [tərbəŋ] ‘uçmaq’, *ter-jun* ‘tullanmaq’, *ser-pih* [sərpih] ‘qəlpə, qırıntı’, *ber-sih* [bərsih] ‘təmiz’, *ser-ta* [sərta] ‘və’ (həmçinin bax: [Алиева и др.: 1972, с.47]).

İndoneziya dilinin tarixi inkişafı prosesində ikihecalı morfemlərdə inlautda aşağıdakı samitlər klasterlər yaratmışlar:

a) ilk hecanın final kipləşməyən /r/ və ya /l/ sonantı ilə ikinci hecanın müxtəlif artikulyasiya əlamətli inisial samitləri: *tar-pin* ‘skipidar’, *mar-mot* ‘marmot’, *kar-tu* ‘kart’, *pal-su* ‘saxta’, *sal-ju* ‘qar’,

b) ilk hecanın müxtəlif artikulyasiya əlamətli final samitləri ilə ikinci hecanın inisial kipləşməyən /r/ və ya /l/ sonantı: *pot-ret* [pötret_ɔ] ‘portret, fotoqrafiya’, *mit-ra* [mit_ɔra] ‘tərəfdaş’, *mes-ra* ‘zərif, cazibədar’, *ah-li* ‘mütəxəssis’, *tab-let* [tap_ɔ let_ɔ] ‘həb, tablet’,

c) ilk hecanın müxtəlif artikulyasiya əlamətli final samitləri ilə ikinci hecanın inisial kipləşməyən /j/ və ya /w/ sonantı: *sat-ya* [sat_ɔja] ‘sadiq’, *kar-ya* [karja] ‘əmək’, *sur-ya* [surja] ‘günəş’, *ar-wah* ‘ruh (mərhəmətin ruhu)’, *sat-wa* [sat_ɔwa] ‘heyvan, vəhşi’, *tak-wil* [taʔwil] ‘şərh, təfsir’,

d) ilk hecanın homorqan olmayan final kipləşən nazal /n/, /m/ və ya /ŋ/ sonantları ilə ikinci hecanın müxtəlif artikulyasiya əlamətli inisial kipləşən samiti: *un-ta* ‘dəvə’, *ban-tal* ‘yastıq’, *tan-da* ‘işarə’, *sam-buk* ‘qamçı’, *sam-pan* ‘qayıq’, *tam-tam* ‘tamtam’ (təbil növü), *tang-kas* [taŋkas] ‘cəld’, *tang-ga* [taŋga] ‘pilləkən’,

e) ilk hecanın homorqan olmayan final kipləşən nazal /m/, /n/ və ya /ŋ/ sonantı ilə ikinci hecanın inisial kipləşməyən /s/ sibilyantı: *tam-sil* ‘müqayisə; kinayə’, *ten-si* ‘gərginlik’, *sang-si* [saŋsi] ‘sanksiya’, *sank-si* [saŋksi] ‘sanksiya’, *fung-si* [fuŋsi] ‘funksiya’, *funk-si* [fuŋksi] ‘funksiya’ (yuxarıda verilmiş əsl İndoneziya sözlərindəki analogi birləşmələrlə müq. et),

f) ilk hecanın final kipləşən /k_ɔ/, /q/ və ya /ʔ/ samiti ilə ikinci hecanın müxtəlif artikulyasiya əlamətli inisial samiti: *ak-si* [ʔak_ɔsi] ‘hərəkət, aksiya’, *sak-ti* [sak_ɔti] ‘sehrli qüvvə’, *ak-rab* [ʔaqrab_ɔ] ‘yaxın; möhkəm’, *lak-nat* [laʔnat_ɔ] ‘lənət’, *yak-ni* [yaʔni] ‘yəni’ (həmçinin bax: [Алиева и др. 1972, с.48]).

İkihecalı və çoxhecalı (adətən alınma) morfemlərin inlautunda üç və dörd samitin kombinasiyası da mümkündür: *in-spek-si* ‘yoxlama’, *kon-spi-ra-si* ‘konspirasiya’, *in-stan-si* ‘instansiya’, *den-dro-lo-gi* ‘dendrologiya’, *an-tre* ‘növbə’, *kon-trak* ‘müqavilə’, *kon-flik* ‘münaqişə’, *kon-klu-si* ‘nəticə’, *in-skrip-si* ‘kitabə’, *kon-struk-si* ‘inşaat; konstruksiya’, *ang-glap* [ʔaŋglap_ɔ] ‘borcu ödəməmək’, *ang-grek* [ʔaŋgreʔ] ‘səhləb’.

N.D.Andreyev və L.İ.Uxanova hecəda fonemlərin birləşməsini məhdudlaşdıran 20 qayda müəyyənləşdirmişlər. Lakin onların əksəriyyəti hecaların inisial və finalı ilə bağlıdır [Андреев и др. 1959, с.185–188].

4. Allofonik qaydalar

4.1. Saitlərin variasiyası

- İndoneziya dilində törəmə olmayan ikihecalı sözlərin bir qisminə /u/ və /ɔ/, /i/ və /ɛ/, bəzən də /a/ və /ə/ saitləri bir-birini əvəz edə bilən allofonlar kimi çıxış edir: *telur* [təlur] – *telor* [təlor] ‘yumurta’, *nisan* [nisan] – *nesan* [nɛsan] ‘qəbirüstü daş’, *dempit* [dɛmpit_ɔ] – *dempet* [dɛmpɛt_ɔ] ‘kip doldurulmuş’, *arti* – *erti* [ərti] ‘məna’.

- Məna dəyişməsinə gətirib çıxaran hallarda bu saitlər variasiya edə bilmir və beləliklə, müstəqil fonemlər kimi çıxış edirlər. Müq. et: *dinding* [dinding] ‘divar’ –

dendeng [dəndəŋ] ‘ədviyyatlı quru ət tikələri’, *burung* [buruŋ] ‘quş’ – *borong* [bərəŋ] ‘topdan satış’ [Алиева и др. 1972, с.29].

- Alınma sözlərin antepenultimində də saitlərin variantlaşması müşahidə edilir: /a/ – /ə/, /a/ – /u/, /ɔ/ – /u/, /ɔ/ – /ə/, /ɛ/ – /i/. Məsələn: *kalimat* [kalimat_>] – *kelimat* [kəlimat_>] ‘əhkam’, *khawatir* [xawatir] – *kuatir* [ku^watir] ‘narahat olmaq; qorxmaq’, *polisi* – *pulisi* ‘polis nəfəri’, *torpedo* [tərpədo] və ya [tərpədo] ‘torpeda’, *dewala* [dəwala] – *diwala* ‘daş hasar’.

- Bəzi alınma sözlərdə penultimdə /u/ – /ə/ variantlaşması baş verir: *kasumat* [xasumat_>] – *kasemat* [kasəmat_>] ‘ədavət, düşmənlik’.

Saitlərin variantlaşmasını A.K.Oqloblin İndoneziya dilində sözün strukturu ilə izah edir: sözün törəmə olmayan hissəsi ikihecalı olmalıdır, ona görə də antepenultimə prefiksə bənzəyən element kimi baxılır. Bu səbəbdən həmin mövqedə bütün saitlər üçün /ə/ saiti ilə əvəz edilmə meyli xarakterikdir. /ɛ/ və /ɔ/ saitləri isə həm də müvafiq olaraq /i/ və /u/ saitləri ilə əvəz edilə bilər [Алиева и др. 1972, с.29-30].

4.2. Samitlərin variantlaşması

- Alınma sözlərin anlautu və inlautunda əsl İndoneziya sözlərində olmayan fonemlər ya alındığı dildə olduğu kimi saxlanır, ya da onların allofonları ilə əvəz edilir. Bu mövqələrdə alınma /f/ samiti çox zaman /p/ allofonu, /ç/ və /x/ samitləri isə /x/, bəzən də /h/ və /k/ allofonları ilə çıxış edir: *fikir* // *pikir* ‘fikirləşmək’ (< ər. فکر [fıkr]), *faham* // *paham* ‘baş düşmək, bilmək’ (< ər. فهم [fahm]), *palsu* ‘yanlış, saxta’ (< ing. false [fə:ls]), *wapat* [wapat_>] ‘vəfat’ // *wafat* (< ər. وفاة [wafāt]), *kaplan* ‘kəfən’ // *kafan* (< ər. كفن [kafan]), *telepon* ‘telefon’ (< hol. telefoon), *khilaf* [xilaf] // *kilaf* ‘yanlış, səhv’ (< ər. خلاف [çilāf]), *akhir* [¹axir] // *ahir* // *akir* ‘son’ (< ər. آخِر [ʔāxīr]), *khabar* ‘xəbər’ // *kabar* (< ər. خبر [xəbar]), *karisma* ‘nüfuz’ (< yun. χάρισμα [x'arisma]);

- Alınma sözlərin auslautunda, eləcə də inlautunda hecanın sonunda /f/ samiti /p_>/ allofonu, /ç/ samiti isə bəzən /k_>/ allofonu ilə əvəz edilir: *sarap* [sarap_>] ‘sözlərin dəyişməsi’ (< ər. صرف [şarf]), *tapsir* [tap_>sir] ‘təfsir’ (< ər. تفسير [tafsīr]), *sep* [sep_>] ‘başçı, rəhbər, şef’ (< hol. chef [ʃef]), *tarik* [tarik_>] ‘era; dövr’ (// *tarikh* [tarix]) (< ər. تاريخ [tārīx]);

- Hecanın sonunda işlənməsinə məhdudiyət qoyulmuş /p/ və /t/ samitləri həm əsl İndoneziya sözlərində, həm də alınmalarda bu mövqedə müvafiq olaraq imploziv /p_>/ və /t_>/ allofonları ilə əvəz olunur: *harap* [harap_>] ‘ümid etmək’, *tempat* [təmpat_>] ‘yer’, *khotbah* [xət_>bah] ‘xütbə’, *Sabtu* [sap_>tu] ‘şənbə’;

- Hecanın sonunda /k/ samiti qlottal /ʔ/allofonu (*glottal stop*) ilə çıxış edir: *badak* [badaʔ] ‘kərgadan’. Bəzi ərəzilərdə /k/ samitindən əvvəl /i/ saiti gələrsə, o, imploziv /k_>/ allofonu ilə əvəz edilir: *baik* [baik_>] ‘yaxşı’;

- Hecanın sonunda işlənməsinə məhdudiyət qoyulmuş dilortası /h/ samiti alınma sözlərdə həmin mövqedə apikal kar variantı, məsələn, /t_>/ allofonu ilə əvəz

edilə və ya saxlana bilər: *mikraj* [miʔraħ] // *mikrad* [miʔrat_ɔ] ‘mirac’ (< ər. معراج [miʔrāʕ]), *Dajlah* [daħlah] ‘Dəclə’ (< ər. دجلة [daʕʕlat]), *ijbar* [iħbar] ‘məcbur etmə’ (< ər. إجبار [iʕbār]);

- Hecanın sonunda işlənməsinə məhdudiyət qoyulmuş /b/, /d/ və /g/ samitləri alınma sözlərdə müvafiq olaraq /p_ɔ/, /t_ɔ/ və /k_ɔ/ kar imploziv allofonları ilə əvəz edilir: *wajib* [waħip_ɔ] ‘vəzifə, borc’ (< ər. واجب [wāʕib]), *akrab* [ak_ɔrəp_ɔ] ‘yaxın, möhkəm’ (< ər. أقرب [akrabu]), *kubti* [kup_ɔti] ‘kopt (Misirdə xristian ərəb)’ (< ər. قبط [qibt]), *murid* [murit_ɔ] ‘şagird’ (< ər. مرید [murīd]), *gudig* [gudik_ɔ] ‘qaşınma’ (Yava dilindən);

- Dilönü /n/ sonantı dilortası c /h/, ĵ /ħ/, y /j/ samitlərindən əvvəl bəzən /ɲ/ dilortası sonantı ilə əvəz edilir. Bu əlavə distribusiyaya (sərbəst variantlaşma) zamanı eyni bir fonemin variantları sərbəst şəkildə bir-birini əvəz edə bilər. Məsələn: *panci* [paŋhi] // [paŋhi] ‘qazan’, *hancur* [haŋħur] // [hanħur] ‘sınmaq, dağılmaq’, *panjang* [paŋħaŋ] // [paŋħaŋ] ‘uzun’, *senjata* [səŋħata] // [səŋħata] ‘silah’.

5. İndoneziya dilində hecanın strukturunda, xüsusilə sözün (morfemin) əvvəlində və sonunda sait yığını (**hiatus**) və samit yığına (**klaster**) məhdudiyət qoyulur. Lakin alınma sözlərdə bu məhdudiyətə heç də həmişə riayət olunmur. Sözün inlautunda samit yığını barədə yuxarıda kombinator qaydalar bölməsində bəhs edilmişdi. Burada isə hiatus və klasterin hansı hallarda mümkün olması müəyyənləşdirilir.

İndoneziya dilində hiatus və klasterə qoyulmuş məhdudiyət söz və morfemlərdə fonotaktik və morfonotaktik səviyyəli bir sıra fonetik təzahürlərə yol açır.

Hiatusa qoyulmuş məhdudiyətlər epenteza və diereza kimi fonetik təzahürlərə səbəb olur.

5.1. Epenteza

5.1.1. Morfemin, sözün bütün mövqelərində **hiatusa** məhdudiyət qoyulur. Hiatusun aradan qaldırılması üçün epentezadan istifadə olunur:

- Morfemin anlautunda hiatus ayırıcı /^h/ və /^w/ samitlərindən biri ilə dağıdılır: *a-ir* [a^hir] ‘su’, *i-ur* [i^hur] ‘ödəmə; haqq’, *a-u-la* [a^wula] ‘akt zalı’.

- Morfemin inlautu və auslautunda da hiatus eyni ayırıcı samitlərlə aradan qaldırılır: *di-et* [di^het_ɔ] ‘pəhriz’, *ka-u-la* [ka^wula] ‘vətəndaş, təbəə’, *setia* [səti^ha] ‘sədaqətli’, *dua* [du^wa] ‘iki’. Lakin hiatus yaradan saitlərin birincisi /a/, bəzən də /i/ və ya /u/, ikinci isə digər saitlərdən biri olduqda epentetik ayırıcı samitin işlənməsi fakultativ xarakter daşıyır: *mau* [mau] ‘istəmək’, *bau* [bau] ‘qoxu, iy’, *biasa* [biasa] və ya [bi^hasa] ‘adi’, *baik* [ba^hik_ɔ] ‘yaxşı’, *benua* [bənu^wa] ‘materik’, *tua* [tua] ‘qoca, yaşlı’.

- Alınma sözlərdə eyni və müxtəlif saitlərdən ibarət hiatus bəzən /ʔ/ (*glottal stop*) ilə aradan qaldırılır: *saat* [sa^ʔat_ɔ] ‘an’ (< ər. ساعة [sāʔat]), *jumaat* [ħuma^ʔat] ‘cümə günü’ (< ər. جمعة [ʕumʔat]), *soal* [so^ʔal] ‘sual; məsələ’ (< ər. سؤال [suʔāl]).

- Morfevlərin qovşağında eyni və müxtəlif saıtlərin yaratdığı hiatus morfo-notaktik qaydalara uyğun olaraq epentetik /ʔ/ samiti (*glottal stop*) ilə də (ayırıcı /^h/ və /^w/ samıtləri ilə yanaşı) dağıdır: *baca-an* [baħa^ʔan] ‘ədəbiyyat; qıraət’, *se-asal* [sə^ʔasal] ‘qohum, eyni mənşəli’ (müq.ət: *tari-an* [tari^ʔan] ‘rəqs’, *tuju-an* [tuħu^wan] ‘istişamət’).

- Morfemin anlautu və inlautunda **diftonqların** işlənməsinə məhdudıyyət qoyulur. İnlautda onlar yalnız törəmə və alınma sözlərdə müşahidə edilir: *lalai* ‘diqqətsiz, unutan’ > *kelalaian* ‘diqqətsizlik, huşsuzluq’, *pulau* ‘ada’ > *kepulauan* ‘arxipelaq’, *haiwan* ‘heyvan’, *hairan* ‘təəccüblənmək’, *boikot* ‘boykot’. Törəmə sözlərdə hiatusa yol verməmək üçün kökün və ya əsasın auslautundakı diftonq ilə saıtlə başlayan affiksin arasına ayırıcı /^h/ və ya /^w/ samiti əlavə edilir. Məsələn: *kacau* [kaħu^ʔ] ‘qarışmış; dolaşmış’ > *kacauan* [kaħu^wan] ‘qarışmış dolaşmış’, *capai* [ħapaⁱ] ‘çatmaq, əldə etmək’ > *capaian* [ħapaⁱian] ‘nailıyyət’.

5.1.2. Epenteza həmçinin **klasterin** dağıdırılması üçün istifadə edilir. İndoneziya dilində klaster yalnız alınma sözlərdə müşahidə edilir və onun aradan qaldırılması üçün sözlərə fonem tərkibindən asılı olaraq müxtəlif saıtlər artırılır. Bu zaman klaster iki hecaya parçalanır:

- Klasterin dağıdırılması üçün onun daxilinə və ya sonuna epentetik /ə/ saıti (pepet) daxil edilir: *listirik* ‘elektrik’, *filem* ‘film’, *kapitalisme* ‘kapitalizm’.

- Klasterin dağıdırılması üçün epentetik /o/, /u/ a/ və /i/ saıtlərindən də istifadə edilir: *mohor* ‘möhür’ (< fars. مهر [mohr]), *ilmu* ‘elm, bilik’ (< ər. علم [ilm]), *lampu* ‘lampa’ (< hol. lamp), *nahas* ‘bəla; bədbəxt’ (< ər. نحس [naħs] ‘uğursuzluq’), *abilah* ‘əbləh, axmaq’ (< fars. ابله [əbləh]), *lazuardi* ‘lacivərd’ (< fars. لاجورد [laħvərd]).

- Alınma sözlərə bəzən bütöv heca artırılmasına da yol verilir: *persangga* [pərsanɡa] ‘fərsəng’ (< fars. فرسنگ [fərsəng] ‘təxminən 6 km.-ə bərabər uzunluq ölçüsü’). Bu onunla izah edilir ki, fars dilində /ng/ bir samit deyil, /n/ və /g/ samıtlərinin kombinasiyasıdır. Sözsənu klasterin dağıdırılması üçün ona İndoneziya dilində /a/ saıti əlavə edilmişdir. Lakin İndoneziya dili üçün xarakterik olan /-nɡ-/ analogiyası ilə sonuncu /g/ samiti geminasiyaya uğramış və bununla yeni /ga/ hecası yaranmışdır.

5.2. Diereza. Diereza alınma sözlərdə klasterin dağıdırılması vasitəsi kimi aşığıdakı şəkildə təzahür edir:

- Sözsənu klasterin sonuncu samiti ixtisar edilir: *konteks* ‘kontekst’ (< ing. context [kəntekst]), *triplek* ‘tripleks’ (< hol. triplex [tripleks]), *serban* ‘çalma’ (< fars. سر [sər] ‘baş’ + بند [bənd] ‘dolaq’).

- Sözüün daxilində və ya sonundakı geminat samıtlərdən biri ixtisar edilir: *majalah* [maħalah] ‘məcəllə, jurnal’ (< ər. مجلة [maħzallat]), *syak* [fak^ɔ] ‘şəkk, şübhə’ (< ər. شك [fakk]), *hak* ‘haqq; ədalət’ (< ər. حق [ħaqq]).

5.3. Epenteza və diereza yalnız alınma sözlərdə hiatus və klasterin aradan qaldırılması üçün tətbiq edilmir, onlar həm başqa dillərdən alınmalarda, həm də əsl İndoneziya sözlərində bu və ya digər fonemin mövqeyi ilə də bağlı olur:

- Sait anlautlu sözlərə saiddən əvvəl epentetik /ʔ/ (*glottal stop*) əlavə edilir: *enam* [ʔənam] ‘altı’, *iklim* [ʔiklim] ‘iqlim’ (< ər. *إقليم* [ʔiklīm]). Lakin bu, fakultativ xarakter daşıyır.

- Sözü (morfemin) anlautu, inlautu (hecanın əvvəlində) və auslautunda /h/ samitinin dierezasına yol verilir: *hujung* – *ujung* ‘uc, axır’, *tahun* [taun] ‘il’, *perahu* [pərau] ‘qayıq’, *gajah* /gaḡa/ ‘fil’. Lakin omonimlik, məna dəyişikliyi yarana bilən hallarda və alınma sözlərdə /h/ samiti ixtisar edilə bilməz. Müq. et: *halim* ‘həlim, yumşaq’ – *alim* ‘ilahiyyatçı’, *Tuhan* ‘tanrı’ – *tuan* ‘cənab’, *toko* ‘mağaza’ – *tokoh* ‘xadim’, *tujuh* ‘yeddi’ – *tuju* ‘istişamət’.

- Danışiq dilində və dialektlərdə əsl İndoneziya morfemlərinin yalnız auslautda gəlməsinə yol verilən diftonqları qismən ixtisara məruz qalaraq monofonq variantlarında çıxış edə bilər. Müq. et.: *danau* [danəu] ‘göl’ – [dano], *guru* [guro] ‘zarafat’ – [guro], *pakai* [pakaj] ‘istifadə etmək, işlətmək’ – [pakə].

- Danışiq dilində və dialektlərdə alınma sözlərin inlautunda işlənməsinə yol verilən diftonqlar da onların monofonq allofonları ilə əvəz edilə bilər. Müq. et: *haiwan* [hajwan] ‘heyvan’ – [həwan], *kaustik* [kəustik] ‘kaustik’ – [kostik].

- Sürətli nitqdə /ə/ fonemi (pepet) dierezaya məruz qala, bununla da klaster yarada bilər. Bu zaman sözdə hecanın biri ixtisar edilir: *deras* [dəras] və ya [dras] ‘sürətli; möhkəm’, *semut* [səmut] və ya [smut] ‘qarışqa’, *terang* [təraŋ] və ya [traŋ] ‘ışığı, işıqlı’. Poeziyada bu, misralarda hecaların sayının uyğunlaşdırılması üçün istifadə olunur. Belə diereza bir qayda olaraq /e/ saitinin prepozisiya və postpozisiyasındakı samitlərin artikulyasiyasının xarakterindən asılı olur (bu barədə növbəti bölmədə).

5.4. Alınma sözlərdə bəzi klasterlərə məhdudiyyət qoyulmur.

Sözü əvvəlində iki samiddən ibarət klaster aşağıdakı hallarda mümkündür: Klasterin birinci samiti sonantdır: *mbakyu* ‘böyük bacı’, *nduk* ‘körpə’ (yavalılarda uşağa müraciət), *ndoro* ‘cənab, xanım’, *Ndom* ‘Ndom (papularda qəbilə adı)’.

- Klasterin ikinci samiti sonantdır: *blokade* ‘blokada’, *planset* ‘planşet’, *pneumatik* ‘pnevmatik’, *drama* ‘dram’, *prakarsa* ‘təşəbbüs’, *sromo* ‘əlavə ödəniş’, *trilogi* ‘trilogiya’. Belə klasterlərin birinci samiti kimi əksər samitlər çıxış edə bilər.

- Klasterin hər iki samiti sonantdır: *ngrusek* [ŋruseʔ] ‘çırıldamaq’, *wlingi* ‘vlingi (bitki növü), *wreda* ‘yaşlı’. Yava dilindən alınan və sayca çox olmayan belə sözlərdə samitlərdən biri kipləşən, ikincisi isə kipləşməyən sonant olur.

- Klasterin birinci samiti novlu apikal kar küylü /s/ sibilyantı və ya labio-dental kar novlu küylü /f/ samitidir: *skema* ‘sxem’, *slogan* ‘şüar’, *snorkel* ‘şnorkel’, *spion* ‘casus’, *stasiun* ‘stansiya’, *fluktuasi* ‘tərəddüd’, *fragmen* ‘fracment’.

- Klasterin birinci samiti novlu apikal kar küylü /s/ sibilyantı, ikinci samiti kipləşməyən sonantdır: *swalayan* ‘özünəxidmət’, *swasta* ‘özəl’, *Swis* ‘İsveçrə’.

- Klasterin ikinci samiti /s/ sibilyantıdır: *ksardas* ‘çardaş (macar milli rəqsi)’, *psihis* ‘psixi’, *psalm* ‘zəbur surəsi’, *tsarisme* ‘çarizm’.

Sözün sonunda iki samitdən ibarət klaster aşağıdakı hallarda mümkündür:

- Klasterin birinci samiti sonantdır: *sprint* ‘sprint’, *bank* ‘bank’.
- Klasterin hər iki samiti sonantdır: *psalm* ‘zəbur surəsi’, *helm* ‘dəbilqə; şlem’, *modern* ‘müasir’.
- Klasterin birinci samiti sibilyantıdır: *lift* ‘lift’,
- Klasterin ikinci samiti sibilyantıdır: *kompleks* ‘mürəkkəb’,
- Klasterin birinci samiti sonant, ikinci samiti isə sibilyantdır: *kans* ‘şans’, *mars* ‘marş’.

Sonunda iki samitdən ibarət klaster olan alınmalar sayca çox deyildir. Bu, onunla izah edilir ki, belə alınmaların əksəriyyətində klaster ona sait artırılması ilə və ya ikinci samitin ixtisar edilməsilə (bu barədə epenteza və diereza hadisələri ilə bağlı bölməyə bax) dağıdır.

Alınma sözlərin əvvəlində üç samitdən ibarət klaster aşağıdakı hallarda mümkündür:

- Klasterin birinci samiti sibilyant, üçüncü samiti isə sonantdır. Belə klasterlərdə ikinci samit həmişə kar olur: *skripsi* ‘kurs işi’, *strategi* ‘strategiya’, *strata* ‘qat’, *sprint* ‘sprint’.

Alınma sözlərin sonunda üç samitdən ibarət klaster aşağıdakı hallarda mümkündür:

- Klasterin birinci samiti sonant, ikinci samiti sibilyantdır: *worst* ‘kolbasa’.
- Klasterin 1-ci samiti sonant, üçüncü samiti isə sibilyantdır. *korps* ‘korpus’.

Qeyd olunmuş hallar aşağıdakı ümumi **nəticələrə** gəlməyə əsas verir:

- İndoneziya dilində sözün (morfemin) fonoloji strukturuna qoyulmuş məhdudiyətlər əsasən sözün (morfemin, hecanın) əvvəli və sonu ilə bağlıdır. Bu, həm də bu və ya digər fonemin müəyyən mövqedə işləmə bilmək / bilməmək və kombinator imkanlarından asılıdır.

Əsl İndoneziya sözlərində sözün (morfemin) əvvəlində hiatus və klasterə məhdudiyət qoyulduğundan belə strukturlu alınma sözlərdə hiatus və klaster epenteza və diereza ilə aradan qaldırılır.

- Alınma sözlərin əvvəlində klasterlərin daha az dəyişikliyə məruz qalmasını onların postpozitiv saitle müşayiət olunması ilə izah etmək olar. Sözün sonunda klasterin aradan qaldırılması üçün əsasən klasterin sonuna (bəzən də daxilinə) epentetik sait daxil edilməsi də məhz bununla bağlıdır.

- Sözün (morfemin, hecanın) strukturunda samitlərin öz allofonları ilə çıxış etməsi həmin samitlərin kombinator imkanlarından və bu və ya digər mövqedə işləmə

bilməmək xüsusiyyətlərindən asılıdır. Saitlərin öz allofonları ilə çıxış etməsi isə İndoneziya dilində morfemlərin əsasən ikihecalı olması ilə bağlıdır. Alınma sözlərdə fonemlərin öz allofonları ilə çıxış etməsini həm də onların strukturunda İndoneziya dilinə xas olmayan fonemin mövcudluğu ilə izah etmək olar.

- Alınma sözlərdə klaster onun strukturunda sonant, /s/ sibilyantı və ya labio-dental kar novlu küylü /f/ samiti olduğu hallarda saxlanır. Lakin klasterdə həmin fonemlər ixtiyari şəkildə birləşə bilmir (məsələn, /dr/, /pr/, /str/ kombinasiyaları mümkün olduğu halda */rd/, */rp/, */trs/, */rts/ kimi kombinasiyalara yol verilmir).

ƏDƏBİYYAT

1. Dwigdjowahono 2011 – Dwigdjowahono Sunar. Kaidah Fonotaktik Pada Bentuk Akronim Bahasa Indonesia. Januari, 2011 // <http://meta-hodhos.blogspot.com/2011/01/kaidah-fonotaktik-pada-bentuk-akronim.html>

2. Herningtias 2012 – Editia Herningtias. Peran Fonotaktik Bahasa Indonesia dalam Penyerapan Kata Bahasa Belanda Bidang Kedokteran dan Kesehatan. Skripsi. Universitas Indonesia. Depok, Mei, 2012 // <http://lib.ui.ac.id/file?filedigital-/20309229-S42831-Peran%20fonotaktik.pdf>

3. Kusumah 2011 – Kusumah Encep. Fonotaktik Bahasa Indonesia. Universitas Pendidikan Indonesia. 2011 // <https://id.scribd.com/doc/291737458/Fonotaktik-Bahasa-Indonesia>

4. Problematika 2009 – Problematika Fonotaktik dalam Bahasa Indonesia Januari 2009 // <https://id.scribd.com/document/509959254/PROBLEMATIKA-BAHASA-INDONESIA>

5. Susilawati 2009 – Susilawati. Kaidah Fonotaktik Gugus Konsonan Kata-Kata Bahasa Indonesia yang Bersuku Dua. Skripsi. Universitas Muhammadiyah, Surakarta 2009 // <http://eprints.ums.ac.id/8421/1/A310050069.pdf>

6. Yudhistira 2021 – Yudhistira. Pola Fonotaktik dalam Bahasa Indonesia. Maret, 2021 // <https://narabahasa.id/fonologi/pola-fonotaktik-dalam-bahasa-indonesia>

7. Zamzani 2006 – Zamzani. Kajian Fonotaktik Bahasa Indonesia // *Litera. Jurnal Penelitian Bahasa, Sastra, dan Pengajarannya*. Vol. 5, № 1. Yogyakarta, Universitas Negeri Yogyakarta, 2006, hal.24–37.

8. Zərbəliyev 2018 – Zərbəliyev H.M. İndoneziya və Azərbaycan dillərinin bəzi fonotaktik xüsusiyyətləri // *Tətbiqi dilçiliyin müasir problemləri. III Beynəlxalq elmi konfransın tezisləri*. 25-26 oktyabr 2018-ci il. Bakı, ADU, 2018, s.59.

9. Алиева и др 1972 – Алиева Н.Ф., Аракин В.Д., Оглоблин А.К., Сирк Ю.Х. Грамматика индонезийского языка. М.: Наука, 1972.

10. Андреев и др. 1959 – Андреев Н.Д., Уханова Л.И. Структура индонезийского слога // *Ученые записки ЛГУ*. № 282, 1959, с.185–188.

11. Зубкова 1966 – Зубкова Л.Г. Вокализм индонезийского языка (экспериментально-фонетическое исследование). Дисс. ... канд. филол. н. Л., 1966.

12. Зубкова 1967 – Зубкова Л.Г. Гласный [ə] и его место в системе индонезийского вокализма // Вестник ЛГУ. № 2, 1967.

13. Зубкова 1970 – Зубкова Л.Г. О гармонии гласных в индонезийском языке // Языки Юго-Восточной Азии. Вопросы морфологии, фонетики и фонологии. М., 1970.

Habib ZARBALIYEV

PHONOTACTIC FEATURES OF THE INDONESIAN LANGUAGE

SUMMARY

The article deals with the main phonotactic features of the Indonesian language. Here is revealed the Indonesian syllable types and structure, positional and combinatorial rules of the phonemes, allophonic rules in Indonesian, and explored such phonetic phenomena of the phonotactic and morphonotactic levels as epenthesis and dieresis, caused by the restrictions imposed on the use of phonemes in one or another position and combination, on the vowel combination (hiatus) in the structure of the word and consonant combination (cluster) in the structure of syllable, especially in the initial and final syllable(s) of the word (or morphemes), as well as changes occurring in the structure of the syllable, morpheme, and word as a result of these phenomena.

It is established that the restrictions imposed on the phonological structure of the word (morpheme) mainly depend on the anlaut and auslaut of the word (morpheme), the ability/inability of a particular phoneme to be used in a certain position, as well as the combinatorial possibilities of phonemes.

Key words: *phonotactics, epenthesis, hiatus, cluster, allophone*

Хабиб ЗАРБАЛИЕВ

ФОНОТАКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИНДОНЕЗИЙСКОГО ЯЗЫКА

РЕЗЮМЕ

В настоящей статье, посвященной основным фонотактическим особенностям индонезийского языка, выявляются виды и структура слога, позиционные и комбинаторные правила фонем, аллофонические правила, фонетические явления фонотактического и морфонотактического уровней (эпентеза, диереза), вызванные ограничениями, накладываемыми на употребление фонем в той или иной позиции и комбинации, на стечение гласных (хиатус) в структуре слова (морфемы) и согласных (кластер) в структуре слога, особенно в начальном и конечном слогах слова (морфемы), а также изменения, происходящие в структуре слога, морфемы и слова вследствие этих явлений.

Устанавливается, что ограничения, накладываемые на фонологическую структуру слова (морфемы), связаны в основном с анлаутом и ауслаутом слова (морфемы, слога), способностью/неспособностью той или иной фонемы употребляться в определенной позиции, а также комбинаторными возможностями фонем.

Ключевые слова: *фонотактика, эпентеза, хиатус, кластер, аллофон*